

Шоокумова Д.П.

БИЛИМ БЕРҮҮ МЕКЕМЕЛЕРИНИН УКУКТУК СТАТУСУ

Шоокумова Д.П.

ПРАВОВОЙ СТАТУС ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

D.P. Shookumova

THE LEGAL STATUS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

УДК: 347.191.11:061.1:001:37

Илимий макалада билим берүү ишмердүүлүгү менен алектенген мекемелердин укуктук статусу, укуктук статус түшүнүк аппараты алардын мазмундук жактары жана өзгөчөлүктөрү талдоого алынган.

Негизги сөздөр: билим берүү, укуктук жөнгө салуу, укуктук статус, билим берүү ишмердүүлүгү, жөнгө салуу.

В статье проанализировано правовой статус образовательных организаций, понятие аппарата «правового статуса» их содержание и особенности

Ключевые слова: образования, правовое регулирование, правовой статус, образовательная деятельность, регулирование.

The article analyzes the legal status of educational institutions, the concept of unit "legal status" of their content and features.

Key words: education, legal regulation, legal status, education, regulation.

Билим берүү тутумунун мааниүү элементи болуп ага катышуучулардын укуктук абалы саналат.

Укуктук макам – бул түрдүү социалдык байланыштардын, мамилелердин, суроо-жооптордун, кызыкчылыктардын татаал комплекстерин пайда кылуучу, бири-бири менен тыгыз байланышкан жана ошол эле учурда салыштырмалуу өз алдынчалуулукка ээ болгон юридикалык жана жалпы социологиялык кубулуштардын жыйындысын чогултуучу категориялардын бири болуп саналат.

Башка бир учурларда укуктук макам “мыйзамдуу түрдө орнотулган жана биргеликте каралган инсандын укуктары, эркиндиктери жана милдеттери” катары аныкталат» [1.с.517]. Берилген аныктама укуктук макамдын жогоруда келтирилген мүнөздөмөсүн толуктоо менен бирге анын негизги мазмунун, мүнөздүү белгилерин баса белгилейт.

Е.А. Лукашинанын ою боюнча “мамлекет менен жарандын арасында пайда болуучу татаал байланыштар, адамдардын бири-бири менен болгон мамилелери коомдо инсандын укуктук макамын түзүүчү укук, эркиндик жана милдеттенме сыяктуу юридикалык формада катталат. Инсандын укуктук макамы – коомдун социалдык структурасы, демократиянын деңгээли, мыйзамдуулуктун абалы менен үзгүлтүксүз байланышкан саясий-юридикалык категориялардын бири болуп саналат» [2.с.28].

Илимде белгилүү болгондой кайсыл бир социалдык кубулушту укуктук аймакка алып кирүүнүн бир канча жолдору бар. Алардын ичинен

укуктук илимдин көз карашы менен алганда маанилүү жана кызыктуусу болуп кубулуштун укуктук статусун бекемделиши болуп саналат. Объект, өтө аз даражада укукка киргизилсе дагы укуктук статустун бир гана элементин өзүнө камтыйт. Объект канчалык деңгээлде укуктук чөйрөгө кеңирирээк киргизилсе, ошончолук толугураак укуктук статусту камтыйт.

Натыйжада укуктук статустун болушу кайсы бир кубулуштун укуктук табиятынын болушу менен коштолот, биздин учурда, бул билим берүү мамилелеринин субъектилерине таандык.

Жалпылаган мүнөздө айтканда укуктук статус укуктун субъектисинин юридикалык бекилген абалын айтсак болот» [2.с.29].

Жогоруда сөз кылган түшүнктөрдү бул илимий эмгекте «укуктук статус» түшүнүгүн колдонуу менен билим берүү мекемелеринин укуктук табиятынын анын мамлекет менен болгон мамилесин түшүнөбүз. Биздин илимий изилдөөбүздө укуктук статус түшүнүгүнө караганда анын түзүмү бир канча маанилүүрөөк.

Ошону менен бирдикте азыркы учурда коомдук уюмдардын укуктук статусунун көйгөйлөрүн теоретикалык жактан иштеп чыгуу зарыл.

Биздин оюбузча билим берүү ишмердүүлүгүндөгү жактардын ошонун ичинде билим алуучулардын, билим берүү мекемелеринин укуктук статусунун көлөмү, мазмуну комплекстүү терең изилдөөгө муктаж.

Бул көйгөйдү изилдөөдө илим тарабынан жетишээрлик деңгээлде изилденген инсандын укуктук статусунун түзүмүнө таянып карасак болот. Бул көз караштын негизин укуктук статус түзүмү жалпы түшүнүк катары таанылса, ал эми анын мазмуну жеке түшүнүк катары таанылат. Мунун натыйжасында билим берүү мекемесинин укуктук статусунун түзүмү ар кандай укуктун субъектисинин статусунун түзүмү менен дал келип, илим тарабынын жеке инсандын укуктук статусу жөнүндөгү тыянактар билим берүү мекемелеринин статусунун элементтерин да аныктоосу адилеттүү.

Жеке инсандын укуктук статусу жетишээрлик деңгээлде изилденсе дагы азыркы учурда талаш - тартыштуу суроолору өкүм сүрүп келүүдө. Бирдиктүү, универсалдуу укуктук статустун түзүмүнүн аныктамасы жок. Е.И.Козловдун ою боюнча жеке инсандын укуктук статусунун түзүмү: «жарандык боюнча укуктук негиздер жана ага байланышкан

мамилелер; жеке инсандын укуктук статусун бекиткен жалпы принциптер, мисалы, теңдүүлүк, гуманитардуулук ж.б.; негизги укуктар, эркиндиктер жана милдеттер, же болбосо адамдан ажырагыс, ар бир адамга таандык өзүнүн аракет жөндөмдүүлүгүн иш жүзүнө ашыруусуна көз карандысыз укуктар болуп саналат» [3.с.34].

Жыйынтыктап алганда көптөгөн окумуштуулардын укуктук статустун мазмуну жөнүндөгү көз караштарын салыштыруу менен бир канча негиздерди бөлүп карасак болот.

Биринчиден, бардык авторлор тарабынан бул категория өз алдынча укуктук институт катары таанылат.

Экинчиден, укуктук статусту түзүүчү элементтер ар түрдүү болсо дагы кээ бирлери көптөгөн аныктамаларда кездешет. Бул нерсеге мисал катары укук жана эркиндиктер, аларды ишке ашыруу кепилдиктери жана аны алуунун жалпы шарттары болгон жарандуулук.

Үчүнчүдөн, биз карап жаткан категория кээ бир окумуштуулар тарабынан аябай кеңири, ал эми кээ бирөөлөрү тарабынан тар көз карашта баяндалгандыгында.

Биз дагы бул илимий эмгекте билим берүү мамилелериндеги укуктук статусун укук жана милдеттер жана ага болгон кепилдиктерди гана карабастан бир канча кеңирирээк кароону туура таптык.

Теоретикалык укуктук илимде билим берүү чөйрөсүндө катышуучу жактардын укуктук абалы бир канча окумуштуулар тарабынан талдоого алынган.

Билим берүү тутумунун татаалдыгы анын укуктун көп тармактары тарабынан жөнгө салынышы укуктук абалды изилдөөчүлөрдү да укуктун ар кандай тармактары контекстинде кароого түртөт.

Атап айтканда билим берүү ишмердүүлүгүнүн жарандык укуктук аспекти, анын ичинде билим берүү мекемелеринин укуктук статусу С.В. Куров тарабынан изилденген» [4.с.223].

Ал эми М.Л. Левицкий и Т.Н. Шевченко билим берүү мекемелеринин финансы чарбалык абалын изилдөөгө алышкан» [5.с.45].

Билим берүү мекемелеринин укуктук абалы боюнча түшүнүктөр теоретикалык укуктук илимде бир тектүү эмес.

Д.А. Ягофаров укуктук макам деп «Билим берүү мекемелеринин укуктук макамы деп билим берүү мекемесинин укуктук субъективдүүлүгү менен шартталган укуктук ченемдердин жыйындысы, алардын юридикалык укуктары жана милдеттери, ошондой эле бул укук милдеттерди ишке

ашыруучу кепилдиктердин тутуму» түшүнөт» [6.с.71].

Ал эми В.В. Спасскаянын көз карашы боюнча билим берүү жана ага тектеш мамилелердин тутумдуу байланышы билим берүү укуктук мамилелеринин укуктук макамын изилдөөдө ачыкка чыгат» [7.с.37].

Билим берүү ишмердүүлүгүнө катышып жаткан жактардын укуктук макамы биздин оюбузча бир канча татаал жана тутумдук түзүмдүк элементтерден турат.

Атап айтканда;

а) билим берүү мекемелеринин укуктук макамы;
б) мектепке чейинки жалпы билим берүүчү мекемелерде окуп жаткандардын укуктук макамы;
в) баштапкы, орто кесиптик окуу жайларында окуп жаткандардын укуктук макамы;

г) жогорку окуу жайларында, жогорку окуу жайынан кийинки жана кошумча кесиптик билим алуучулардын укуктук абалы

д) педагогикалык кызматкерлердин укуктук макамы;

е) билим берүү мамилелерине катышуучулардын юридикалык жоопкерчилиги.

Укуктук макамдын атайын негизи болуп билим берүү тутумунун элементтери саналат ага:

а) мамлекеттин билим берүү тармагындагы саясаты;

б) билим берүү укуктук мамилелеринин укуктук макамы;

в) билим берүү субъектилеринин укук жаратуучулук ыйгарымдары;

г) билим берүү субъектилеринин арасындагы башкаруу мамилелери;

д) билим берүү мамилелеринин субъектилеринин укуктук жоопкерчилиги.

Колдонулган маалымат булактары;

1. Марченко М.А. Общая теория государства и права. Академический курс/Под ред. М.А.Марченко. М., 1998, Т.2. с. 517.
2. Лукашева Е.А. Общая теория прав человека/Под ред. Е.А. Лукашевой. М., 1996. с.28.
3. Козлова Е.И., О.Е.Кутафин О.Е. Конституционное право. Москва, 1998г.с.34;
4. Куров С.В. Образование и гражданское право» учебное пособие (М., 2004 с 223)
5. Левицкий М.Л., Т.Н. Шевченко Т.Н. Организация финансово-экономической деятельности в образовательных учреждениях М., 2003 с. 45.
6. Ягофаров Д.А. Правовое регулирование системы образования. 2005 с. 71.
6. Спасская В.В. Правовое регулирование образовательных отношений: проблемы теории и практики М. 2012. с. 37.

Рецензент: к.ю.н., доцент Айтбаева Ж.С.